

Sjukdomar hos frieserhästar

Det talas mycket om sjukdomar just nu i vår lilla frieservärld. Är friesern en sund ras? Vad är EPSM och eksem? Har frieserhästar känslig mage? Friesern är i allmänhet en tålig och lättfödd häst som inte mer sjuklig än andra hästar men som hos alla raser är vissa sjukdomar vanligare än andra.

Mag-tarmproblem

Jag upplevde nyligen en av de värsta dagarna i mitt liv. Efter nästan åtta år tillsammans tvingades jag strax för nyåret säga farväl till min älskade Pärlan på Skara Djursjukhus p.g.a. grovtarmsomvridning. Det finns ingen officiell statistik eller vetenskaplig publikation som bevisar att grovtarmsomvridning är vanligare hos frieserhästar än hos andra hästar, men friesern är en förhållandevis liten ras som kanske inte syns i statistiken. Frieserhästar som opereras för kolik visar sig ofta ha grovtarmsomvridning, dvs. att en större del av grovtarmen lagt sig fel och måste rättas till kirurgiskt, en typ av tarmvred. Det kan även finnas andra orsaker till tarmvred.

Tarmvred är vanligare hos hästar än hos andra djur p.g.a. deras långa tarmar och komplicerade matsmältningssystem, men förekomsten av olika typer av tarmvred varierar med ras. Grovtarmsomvridning uppges i studier vara vanligare hos tyngre hästar ff.a. stora halvblodshästar och tyngre kallblodsraser. Det är en akut sjukdom med plötslig uppkomst som leder till döden om hästen inte opereras och tarmen läggs till rätta. Förutsättningen för att lyckas med en sådan operation är snabb diagnos och behandling. En häst med grovtarmsomvridning som inte opereras blir successivt sämre och hamnar efter hand i chocktillstånd.

Att diagnostisera grovtarmsomvridning hos frieserhästar kan vara svårt. Frieserhästar drabbas naturligtvis även av lindrigare orsaker till kolik såsom förstoppning, gaskolik och krampkolik som kan åtgärdas med medicinsk behandling. Problemet består i att skilja dessa mer ofarliga orsaker till kolik från tarmvred. Den klassiska bilden vid tarmvred är bl.a. förhöjd puls och kroppstemperatur samt mer eller mindre kraftiga smärtyttringar som inte svarar på medicinsk behandling.

Frieserhästar som drabbas av tarmvred kan mycket väl ha normal puls och temperatur under hela förloppet och milda symtom tills sent stadium då hästen plötsligt blir mycket dålig. Frieserhästar med tarmvred kan dessutom svara bra på medicinsk behandling till att börja med och kanske verkar helt återställda för en tid men symtomen återkommer efter några timmar. Det som ser ut som en ofarlig och övergående släng av kolik kan alltså vara något helt annat, mycket allvarigare. Om kolikhästen inte svarar på behandling eller blir sämre igen är det därför alltid säkrast att åka in till närmaste hästsjukhus.

Till saken hör att man upptäckt anlag för narkoskänslighet hos frieser. När tyngre hästar läggs i ryggläge under längre tid som vid en bukoperation blir trycket på ryggmärgen stort. Detta kan leda till ryggmärgsskador med förlamning som följd. En häst som drabbas av detta kan inte resa sig efter narkosen utan måste avlivas.

Många upplever att frieserhästar har en känslig mag-tarmkanal, och oftare än andra hästar drabbas av olika mag-tarmproblem, men det har inte studerats vetenskapligt. Mag- tarmproblem är mycket vanligt hos häst över huvud taget och förekomsten verkar öka. Problemen kan bestå i akut eller kronisk diarré, magsår, kolik osv. Det finns många faktorer som ligger bakom mag- tarmproblem och de kan vara svåra att utreda. En vanlig orsak till lös avföring hos häst är upptrampade, nedbetade hagar. Hästarna trampar sönder marken och får i sig jord, grus och sand då gräset blir avbetat ända till rötterna. Vissa hästar är mer benägna att äta rötter än andra så problemet uppstår ofta bara hos en av hästarna trots att alla lever under samma förhållanden. Diagnosen ställs enkelt genom att flytta hästen till en torrare hage eller använda en munkorg. Vid lös mage hos hästar bör man även se över hästarnas parasitstatus med hjälp av träckprov och kontrollera att hästarna får i sig tillräcklig mängd grovfoder av god hygienisk kvalitet (minst 1 kg torrs substans grovfoder per 100 kg häst, helst mer).

En del upplever ett samband mellan mag- tarmproblem hos frieserhästar och dåliga uppfödningförhållanden, med brister i avmaskningsrutiner och tidig (4-månaders) avvänjning. 4-månaders avvänjning ställer stora krav på tillsyn och skötsel. Det är viktigt att fölet har lärt sig äta grovfoder och kraftfoder i tillräckliga mängder före avvänjning, annars kommer det att tappa i vikt. Ett magert föl är mer utsatt för infektioner och parasiter. Många tror att det är normalt eller t.o.m. oundvikligt att nyligen avvanda föl magrar av men det behöver inte vara så. Föl har begränsad kapacitet att tugga i sig grovfoder och om grovfodret inte är av "stuterikvalitet" och har lägre värden protein och energi behöver det kompletteras med förhållandevis stora mängder kraftfoder. Den första tiden växer fölungen mycket snabbt. Vid 1,5 års ålder har hästen redan uppnått ca 80% av vuxenvikten och ca 90 % av mankhöjden. Brister i uppfödningen kan man därför aldrig kompensera senare!

Sommareksem är en starkt ärftlig sjukdom hos häst som orsakas av allergi mot insekter, främst mot svidknott. Den yttrar sig som man- och svansklåda. Högst frekvens ses hos Islandshäst men i litteraturen brukar flera andra raser nämnas, ff.a. arab och frieser. De flesta studier på sommareksem är gjorda i USA. Förekomsten varierar dock starkt mellan olika länder. I Australien uppges frekvensen hos hela hästpopulationen vara så hög som 30-60 %! Här i Sverige ses sjukdomen främst hos islandshäst, men är heller inte ovanlig hos t.ex. russ och shetland. Ärftliga faktorer är avgörande för att sjukdomen ska bryta ut men även miljön har

stor betydelse, frekvensen hos islandshästar importerade från Island är uppemot 50%, för svenskfödda Islandshästar ca 7%. Ryktesvis ska frekvensen sommareksem hos frieser i Holland ligga på 10-15% men inga studier är gjorda. Det kan finnas skillnader mellan länder eftersom insektstrycket varierar och vi upplever det inte som något stort problem hos frieserhästar i Sverige.

Korsförblämning är en gammal benämning på en sjukdom som förr var vanlig hos hårt arbetande kallblodshästar. Symtomen uppstod efter en helg när hästen fått vila utan att man dragit ner på kraftfodret. Hästen blev när den sattes i arbete plötsligt stel i bakkdelen och fick svårt att röra sig. Symtomen var oftast kraftiga. Numera drabbas ff.a. tävlingshästar såsom trav- och galopphästar av korsförblämning. Sjukdomen är ärftlig och leder till en onormal upplagring av glykogen i musklerna. Hästar som drabbas får i fortsättningen lätt återfall och blir känsliga för större givor kraftfoder. Equine Polysaccharide storage myopathy, EPSM, är en nyupptäckt sjukdom som anses mycket utbredd bland tyngre kallblodsraser såsom shire, belgisk ardenner och clydesdale, lätta kallblod som haflinger och fjordhäst samt hos frieser men även förekomma i en mängd andra raser t.ex. quarterhäst (här kallas den ofta PSSM).

Vad har EPSM för relation till korsförblämning? EPSM anses vara den bakomliggande orsaken till de flesta fall av korsförblämning. Det är alltså något som funnits i århundraden utan att ha haft något namn. EPSM orsakar, förutom symtom på korsförblämning, även mildare symtom som muskelsvaghet och symtom på obehag liknande kolik i samband med arbete. Vid korsförblämning syns mycket höga muskelvärden på blodprov, medan hästar med EPSM visar lätta förhöjningar av muskelvärden efter arbete. Eftersom symtomen är diffusa och kan bero på diverse andra sjukdomar måste diagnosen ställas genom muskelbiopsi innan man kan säga att hästen har EPSM. Behandlingen består i att man minskar hästens intag av snabba kolhydrater genom att spannmål i foderstaten ersätts av luzern och olja samt genom regelbunden motion. EPSM är något av en modediagnos just nu. Dålig ork hos frieserhästar kan ha fysiologiska orsaker såsom otillräcklig träning men upplever man att hästen inte tål arbete ska man naturligtvis försöka ta reda på orsaken.

Kvarbliven efterbörd

Frieserhästen har varit nära att dö ut som ras vid flera tillfällen och när man avlar på en liten grupp individer ökar inavelsgraden. Detta i sin tur ökar risken för att sjukdomar ska dyka upp p.g.a. anlag som annars ligger dolda. Ett problem som man i vetenskapliga studier kunnat visa beror på inavel är den höga frekvensen (54%!) kvarbliven efterbörd som ses hos frieserston efter fölning. Efterbörden bör normalt släppa inom 3 timmar efter att fölet är fött. Om den inte släpper inom 6 timmar bör man kontakta veterinär.

Leg. vet. Ulrika Lindström